

Toki kuydirmasin kuygan jahonni.

«Bizga lozim bo'lgan birdan-bir narsa adabiyot, adabiyot, adabiyot»-, deya adabiyotga ta'rif bergan edi Abdulhamid Cho'lpon o'zining «Adabiyot nadir?» nomli maqolasida[3]. Shodmonqul Salom esa ushbu fikrlarning mantiqiy davomi sifatida ana shu adabiyotning eng kuchli ta'sir kuchiga ega bo'lgan lirik asarlarning yaratuvchisi—shoirni yonayotgan qush misol ta'rif etar ekan, uning yonishi shunchaki gurillash bo'lmay, insoniyatning qalbiga nur olib kiradigan quyosh ekanligi yuksak mahorat bilan ochib berilgan.

Bularning barchasi esa Shodmonqul Salomning yuksak badiiy did egasi, poetik yangilanishlar ustasi, so'zni sehrini his qildira oladigan haqiqiy novator ekanligidan dalolat beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdulla Ulug'ov. Adabiyotshunoslik nazariyasi. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2017.
2. Ra'no Mullaxo'jayeva. Tafakkur yangilanishi. – Toshkent: Muharrir, 2019.
3. Abdulhamid Cho'lpon. «Sadoi Turkiston» gazetasi. 1914-yil 4-iyun
4. Shodmonqul Salom. Yurak iqlimi.
5. Shodmonqul Salom. Ko'ngil kitobi .
6. Vahob Rahmonov. She'r san'atlari. – Toshkent: Sharq. -Toshkent, 2020.

“ROHILA” QISSASIDA MILLIY KOLORIT VA AN'ANALAR TASVIRI

Abdupattayev G'ulomjon G'ofirjon o'g'li,
Qo'qon universiteti Pedagogika-psixologiya kafedrasi o'qituvchisi
Annotatsiya

Ushbu maqolada o'zbek qissachilik janriga yaratgan asarlari bilan munosib hissa qo'shib kelayotgan Nabijon Boqiyning “Rohila” asaridagi milliy kolorit va xalq an'analarining badiiy tasviri tahlil qilingan. Kichik tadqiqot ishida qissada aks etgan o'zbekona urf-odatlar, turmush tarsi va qahramonlarning xarakteridagi milliy xususiyatlarning asar g'oyaviy-badiiy mazmunini ochishdagi o'rni aniqlangan. Adibning qissani yaratishda milliy realiyalardan foydalanish mahorati, til vositalaridan milliy ruhni ifodalashi hamda an'analar tasvirining qahramonlar obrazini chuqurlashtirishdagi ahamiyati ko'rsatib berilgan. Muallif fikrlarini asarlardan olingan iqtiboslar asosida isbotlab bergan.

Kalit so'zlar: qissa, kolorit, realiya, obraz, bosh qahramon, milliylik, tarixiy davr, o'zbek adabiyoti, janr.

Абстрактный

В данной статье анализируется художественное изображение национального колорита и народных традиций в произведении “Рохила” Набижона Боки, внесшего своими произведениями достойный вклад в жанр узбекского рассказа. В ходе небольшого исследования была выявлена роль узбекских обычаев, образа жизни, национальных особенностей персонажей, отраженных в повести, в раскрытии идейно-художественного содержания произведения. Демонстрируется мастерство автора в использовании национальных реалий при создании сюжета, выражение национального духа языковыми средствами, важность изображения традиций в углублении образов героев. Автор обосновал свои идеи цитатами из произведений.

Ключевые слова: рассказ, колорит, реальность, образ, главный герой, национальность, исторический период, узбекская литература, жанр.

Abstract

This article analyzes the artistic depiction of national color and folk traditions in the work “Rohila” by Nabijon Boqi, who has made a worthy contribution to the Uzbek short story genre with his works. In a small research work, the role of Uzbek customs, lifestyle, and national features in the characters of the heroes reflected in the story in revealing the ideological and artistic content of the work was determined. The writer's skill in using national realities in creating the story, the expression of the national spirit through language tools, and the importance of the depiction of traditions in deepening the image of the heroes are shown. The author substantiates his ideas based on quotes from the works.

Keywords: story, color, reality, image, main character, nationality, historical period, Uzbek literature, genre.

Badiiy adabiyot xalqlarning o‘tmish hayoti, bugungi kuni va ertasini yoritib beradigan, an’ana va urf-odatlarini keyingi avlodlarga yetkazib beradigan beqiyos xazinadir. Har qanday asarning milliy koloriti va mahalliy o‘ziga xosligi milliy ruhni ifodalaydi. Bugungi zamonaviy o‘zbek adabiyotida millatning o‘ziga xos olami, urf-odatlari, an’analari, qarashlari, mahalliy tili aks etgan asarlar talaygina. Ana shunday adiblardan biri, o‘zbek nasrida o‘z uslubi bilan betakror asarlar yaratayotgan iste’dodli yozuvchi Nabijon Boqiy ijodiga nazar tashlasak, unda xalqning o‘tmishi va buguni, an’analari va milliy til boyligi, qahramonlarning qiyofasida milliy kolorit va xalq an’analarini ko‘ramiz. Shu o‘rinda kolorit so‘zining lug‘aviy ma’nosini izohlab o‘taman. Kolorit – lotincha “kolor”, italyancha “kolorito” so‘zlaridan olingan bo‘lib, rang, bo‘yoq, manzara ma’nosini bildiradi. Kolorit deganda tasviriy san’atda real hayotni haqqoniy aks ettirish uchun ishlatiladigan ranglarning o‘zaro mutanosibligi tushunilsa, badiiy

adabiyotda esa asarning o'ziga xos xarakterli xususiyati: milliylik, davr, ma'lum joyning o'ziga xos jihatlari ifodasi ko'zda tutiladi. Ilmiy manbalarda kolorit atamasi bilan realiya so'zi ham parallel ravishda qo'llanilib, bu ikki atamani farqlamoq kerak. Tadqiqotchi G.S.Mirzayeva [1, 2] Ik bor "realiya" atamasi S.I.Vlaxov va S.P.Florin tomonidan ishlatilib, bu atama obyektlarga, urf-odatlariga, ma'lum bir tilning shakllanishiga ta'sir qiluvchi odatlar va boshqa madaniy va moddiy jihatlarning ekanligini ta'kidlaydi. O'zbek tilshunosi, professor B.Mengliyev realiyani shunday izohlaydi: "Realialar ko'proq badiiy adabiyotlarda, shuningdek, insonlarning og'zaki nutqida ishlatilib, u yerda nafaqat stilistik maqsadlarda, balki milliy, mahalliy va tarixiy kolorit (buyoqdorlikni) tug'dirish uchun xizmat qiladi". [2, 31] Yuqoridagi fikrlardan ko'rinib turibdiki, kolorit yaratish uchun realiya ma'lum bir funksiyani bajaradi.

Kolorit badiiy asarning alohida xususiyati bo'lib, qahramonning nutqiy xususiyatlari, ularda ma'lum bir shevaga oid muhit yoki biron bir tildan olingan so'z va iboralar mavjudligi sababli o'ziga xoslikni aks ettiruvchi milliy ko'rinishdir.

Nabijon Boqiyning "Rohila" qissasida kolorit o'ziga xos tarzda ifodalangan. Asarda yahudiylar va o'zbeklar hayoti, urf-odatlari, an'analari syujet voqealari rivojlanishida oydinlashib boradi. Bosh qahramon Mo'minjon Samarqandda bir yahudiy oilasiga tashrifi mobaynida oila a'zolarining Samarqand shevasida gapirishiga guvoh bo'ladi:

Rohila ko'z yoshlarini opasiga bildirmaslik uchun uydan chiqadi.

Opasi qandaydir buyumni olib, yana tashqarilaydi. Rohila ichkari kirib o'tiradi, ko'zlarini artadi:

–Boz miyoyed, – dedi. –Yana kelingiz.

Omadam. Ammo ba padaru modaraton malol namemoyad? –dedim. – Kelaman. Ammo ota-onangizga malol kelmasmikan?

–Maloli ne? –dedi. –Malol kelmaydi.

–Uch kundan keyin dorilarning ta'sirini bilish uchun kelurman. [3, 10]

Yoki yahudiy oilalarining turk lahjasida gapirishlari quyidagi parchada keltirilgan:

Evet, –deb yerga qaraydi padar. –Shundoq, –deb ma'yus jilmaydi. –Quddusi sharifda tehsil ko'rib yurgan chog'larim Onado'li turklari lahjasini ham o'rgangandim, – deb izoh beradi. – Cho'x go'zal insonlardir Onado'li turklari.

- *Men-da turkcha ko'nishyorim, – dedim. – Istanbulga ikki daf'a safar kilmisham, kardashlar evinda musofir bo'lmisham.*
- *Sag' o'lsunlar.*
- *Vatan sag' o'lsun!* [3, 11]

Yuqoridagi parchalardan ko'rinib turibdiki, yahudiylar oila davrasida ivrit tilidan foydalansalar, taqdir taqozosi bilan qayerda yashasalar, o'sha yerlik tub aholining lahjasini o'zlashtirib, muloqotni amalga oshirganlar. Bu esa barcha xalqlarda uchraydigan jtimoiy holat bo'lib, qissada yahudiy oilasining o'zaro va atrofdagilar bilan munosabatlaridagi sheva muloqoti, ya'ni realiya aks etgan. Bu esa oila muhitining o'ziga xosligini belgilovchi realiyadir. Bu realiya tilning ajralmas qismi bo'lib, ular yordamida yozuvchi qahramonlar obrazini yaratgan, milliy xususiyatni tasvirlab bergan. Qissada uchraydigan “heder” (boshlang'ich maktab), “melamdh” (muallim) so'zlari ivrit so'zlaridir. Ular qissaning milliy koloritini ifoda etib, turli uslubiy vazifalarni bajaradi.

Ma'lumki, badiiy adabiyotda muayyan bir xalqning hayoti bilan bog'liq bo'lgan voqelikning u yoki bu hodisalari va daliliy ashyolari badiiy ta'sirchan shaklda ifodalanib, kolorit hosil qiladi.

Shu payt qo'lim kaftini noxos ko'kragiga bosdi. Shunday muloyim bir lazzatki, sezgi bilan barobar bir katta muzni boshimga qo'ysa, jonim oyoq tirnoqlarimdan chiqib ketardi.

Qulog'imga: “Hoy, Mo'min, hushyor bo'!” degan tovush eshitilganday bo'ldi.

...–Men musulmonman, sen yahudiy bo'lsang. Qanday qilib biz qovusha olamiz axir! – dedim.

Bu mening katta xatoyim bo'ldi. Uning chin muhabbatini men qadrlay olmadim, buyuk muhabbatini baholay olmadim. Ojizlik qildim.

- *Ikkimiz boshqa shaharga qochib ketamiz. Men musulmon bo'laman, dedi Rohila.*

– *Padaring yahudiylarning katta olimi, valiy bo'lsa, biz bu xil xiyonatga yo'l qo'ysak, undan keyin ota-onang yahudiylar qavmi orasida qanday bosh ko'tarib yuradi, Rohila?! Bu tomonini ham o'ylayapsanmi?! – dedim his-tuyg'ularini yamlab yutib yuborgan eski voiz kabi ezmalanib.* [3, 14]

Asar bosh qahramoni Mo'minjon shunday ta'riflanadi: “Alhosil, Mo'minjon tarixiy voqealar ichida hayot kechirardi. U boshini qashlashga vaqt topolmasdi-yu, lekin boshini ishlatishga, albatta, vaqt topar edi”. [3, 5] Haqiqatan ham, arab tili, mantiq, ilmi kalom, hikmat, islom fikhi, savdo-sotiq va tabobat ilmini mukammal

egallagan Mo'minjon obrazida o'z davrining eng peshqadam, ziyoli o'zbek o'g'lonini ko'rish mumkin. Uning har bir so'zi, har bir xatti-harakati o'zbekona milliy tarbiya hosilasidir. Shuning uchun ham Rohilani qattiq yaxshi ko'rib qolishiga qaramay birdaniga yakuniy qaror qila olmaydi: Rohila bilan munosabatlari, ota-onaning roziligini olmay nikoh tuzish, diniy qadriyatlarni oyoq osti qilmaslik, ota-onaning ijtimoiy mavqeini hurmat qilish kabi masalalarda o'zbek yigitiga xos bo'lgan ma'naviy qarashlarni ko'ramiz.

Qissada bir muhabbat tarixi hikoya qilinishiga qaramay asar Rohilaning o'limi bilan yakunlanadi. Kitobxon ko'nglida esa "muhabbatni asrab qolish mumkin edi-ku" degan fikrlar o'tib, shunday o'qimishli, ziyoli inson Mo'minjonning harakatsizligidan, o'z muhabbatini asrab qololmaganidan, unga yechim topolmaganidan norozilik paydo bo'ladi.

Adabiyotshunos Umarali Normatovning fikricha, "Inson shaxsiyatiga munosabat, turli xil tomondan yondashish, uning ziddiyatlari, murakkabligi, kuchli va ojiz tomonlarini ko'rsatishga intilish - hozirgi adabiy jarayonning xarakterli xususiyatlaridandir. Bu adabiyotimizda, nasrimizda realizmning chuqur ildiz otib borayotganligini tasdiqlaydigan muhim bir fakt. Modomiki, adabiyot bu - insonshunoslik ekan, axir u insonni, uning ma'naviyatini har tomonlama tahlil, tadqiq etib berishi, odamlar, ularning bisoti haqidagi tasavvurimizni boyitishi, chuqurlashtirishi lozim". [4,129] Nabijon Boqiyning "Rohila" qissasi realizmning yorqin namunasidir. Asarning bosh qahramoni Rohila timsolida ishq yo'liga kirgan insonning iztiroblari bayon qilinsa, Abdulmo'min obrazida ilmiy, diniy va dunyoviy biimlarni o'zlashtirgan, bir tomondan, milliy urf-odatlardan tashqariga chiqolmaydigan, ikkinchi tomondan, sof sevgisini qadrlab, Rohilaning qalb iztiroblarini to'g'ri tushungan yigitni ko'ramiz. Abdulmo'minda milliy urf-odatlar ta'sirining kuchliligi o'z muhabbati uchun choralar izlashiga imkoniyat bermaydi: – *Men musulmonman, sen yahudiy bo'lsang. Qanday qilib biz qovusha olamiz axir! – dedim. Bu – mening eng katta xatoyim bo'ldi. Uning chin muhabbatini men qadrlay olmadim, buyuk muhabbatini baholay olmadim. Ojizlik qildim.*[3,14]

Taniqli olim G'aybulla Salomov milliy o'ziga xoslik haqida shunday deydi: "Milliy o'ziga xoslik deganda, adabiy asarda tasvirlangan xalq hayotining moddiy sharoiti, ma'naviy turmush tarzi, tabiati, o'rmon, dala, tog', suv, zamin, osmon hamda afsona va cho'pchaklari, tarixi va dini, adabiyot va san'ati hamda boshqa maxsus narsalar haqidagi tasavvurlari, tushunchalari, atamalari tushuniladi". [5, 101] "Rohila" qissasida yaratilgan obrazlar, joy tasvirlari, obyektlar, tushunchalar va atamalar – bularning barchasi qissa koloritini yaratishga omil bo'lgan.

Adabiyotshunos olim Yo'lchiyev Q. monografiyasida nasriy asardagi voqealar bilan ijtimoiy hayot o'rtasidagi bog'liqlik haqida fikr yuritib quyidagilarni

ta'kidlagan: "Badiiy asarning ijtimoiy hayot bilan bog'liqligida ikki jihat doimo yetakchi bo'lib ko'zga tashlanadi. Birinchisi, tashqi tomondan bo'lib, bu turli ijtimoiy-siyosiy qarashlarning asardagi voqealarga ta'siri bo'lsa, ikkinchisi, ichki tomondan, ya'ni personajlarning shaxsiy kechinmalari, ruhiy holati va ularning voqea rivojiga ta'sirida ko'rinadi". [6, 21]

Shuni aytish mumkinki. "Rohila" qissasida ma'naviy qadriyatlar va davr ijtimoiy dardi mohirlik bilan yoritilgan. Asarda chin insoniy iztiroblar poetikasi ustuvor. Yozuvchi qissada shakl va maznun mutanosibligiga erishib, xalq an'analarini tasvirlash, qahramonlarning tili, kiyinishi, urf-odatlar, joy nomlari orqali ajoyib kolorit yaratgan. Shu o'rinda S.Mirzayevning: "...xalqning o'lmas an'alaridan foydalanishni, umuminsoniy va internatsional hodisalarni milliy koloritda tasvirlashni o'rganishimiz kerak", – degan fikrlarini keltirib o'tish o'rinlidir. [7, 75] Ushbu maqolada Nabijon Boqiyning "Rohila" qissasida milliy kolorit va an'analarning badiiy tasviri tahlil qilinib, qissadagi o'zbekona urf-odatlar, turmush tarzi elementlari va personajlar xarakteridagi milliy xususiyatlar yorqin aks ettirilgan. Yozuvchi milliy realialardan unumli foydalanib, asarga o'ziga xos milliylik baxsh etgan. Qissadagi milliy kolorit va an'analar tasviri shunchaki etnografik ma'lumot berish bilan cheklanmay, balki asarning g'oyaviy-badiiy mazmunini ochishga, qahramonlar obrazini chuqurlashtirishga va ularning taqdirini yoritishga xizmat qilgan. "Rohila" qissasi Nabijon Boqiy ijodida milliy o'ziga xoslikni yorqin aks ettirgan asarlardan biri bo'lib, unda tasvirlangan milliy kolorit va an'alar o'zbek adabiyotining boy merosini aks ettiradi hamda yosh avlodni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Xulosa qilib aytganda, "Rohila" qissasi nafaqat qiziqarli syujeti, balki unda teran ifodalangan milliy ruh, o'zbekona an'alar va betakror kolorit bilan ham adabiyotimizda o'ziga xos o'rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirzayeva G.S. Milliy va madaniy koloritini ifodalashda realiyaning eng muhim xususiyatlari. Journal of Integrated Education and Research. Vol. 1 No. 7(2022).
2. Mengliyev B. "Hozirgi o'zbek tili". Darslik. Toshkent, 2018.
3. Nabijon Boqiy. Rohila. Qissalar. – Toshkent: Anorbooks, 2022. – 190-b.
4. Normatov U. Talant tarbiyasi. "Yosh gvardiya", T-1980, 129-bet.
5. Salomov G'. Til va tarjima. – Toshkent: Fan, 1966. – 121 b
6. Yo'lchiyev Q. Nurali Qobulning prozaik mahorati. Monografiya. – T.: "Ma'rifat bitiklari", 2021. – 252 bet.
7. Mirzayev S. XX asr o'zbek adabiyoti. Darslik. "Yangi asr avlodi", 2005-yil. 120-bet